

Den kritiska frågan – kopplingen mellan makro och mikro!

reflektioner kring ett föredrag av Lars Ingelstam i Uppsala 090303
av Bengt-Åke Wennberg och Monica Hane

Lars Ingelstam presenterade en exposé över den samhällsekonomiska utvecklingen fram till nu. Han konstaterade att dagens samhällsdiskussion och ekonomiska förhållanden hänger fast i, och styrs av, institutionella och språkliga mönster från industrisamhället trots att de förhållanden som då fanns inte längre är relevanta.

En viktig poäng var att många av de förslag som i dag förs fram och påstås vara i allas intresse egentligen gynnar särintressen och de etablerade makthavarna snarare än att de leder till önskade ekonomiska och samhälleliga konsekvenser för befolkningen i sin helhet.

Ingelstam utformade sin presentation utifrån skillnaden mellan det han kallade real ekonomi och finansiell ekonomi. Han fokuserade på real ekonomi. Vi uppfattade att han med real ekonomi menade den ekonomi som skapas genom utbyten människor emellan och där pengar används som betalningsmedel. Ibland kallas denna ekonomi också för transaktionsekonomin.

Med finansiell ekonomi menade Ingelstam den ekonomi som styrs av affärer, manipulationer och utbyten av kapital och pengar som sådana. Dessa två ekonomier måste gå i takt och stödja varandra för att samhällsekonomin som helhet skall fungera väl.

Det gör de inte i dag. De avlägsnar sig istället från varandra både praktiskt och tanke-
mässigt.

Transaktionsekonomin är intressant av det skälet att tillgången på pengar och därmed
ekonomins intensitet kan ökas genom att man ökar transaktionshastigheten. Genom
att pengar cirkulerar snabbare så ser det ut som om det fanns mer av dem. Detta krets-
lopp försvagas om pengaströmmar flyttas bort ur den reala ekonomin och "låses in i"
den finansiella sfären. I detta fall kan den finansiella sfären betecknas som makroeko-
nomin och den reala ekonomin som mikroekonomin. Makroekonomin dränerar
mikroekonomin.

Ingelstam visade med många exempel dels att man ofta blandar samman analyser och
resonemang om dessa två ekonomier med varandra och varför och hur dessa två eko-
nomiers funktionssätt och handlingsmönster alltmer avlägsnat sig från varandra.
Denna klyfta är sannolikt är en av orsakerna till dagens kriser.

En särskild anledning till att denna klyfta växer är att det makroekonomiska agerandet
ofta motiveras med analyser som bygger på förhållanden från industrisamhället som
inte längre är för handen. Sådana resonemang kan inte föras i mikroekonomin som
har att anpassa sig till faktiska förhållanden. Denna växande klyfta skapar stora pro-
blem för det lokala samhällsbygget och för den reala ekonomin eftersom bägge dessa
är så beroende av vad som sker inom makroekonomin.

Några av de sakförhållanden och statistiska analyser som Ingelstam använde för att
illustrera denna rörelse från varandra av makro- och mikroekonomierna var att

- tillväxt av BNP är ett olämpligt mått på välbefinnande och lycka. Detta var ok i bör-
jan av industrisamhället för alla länder men har i dagens utvecklade länder
inte alls samma betydelse som det hade förr. Tillväxt kan till och med vara
oönskad i mikroekonomin.
- ekonomiskt välbefinnande och tillväxt så som det mäts i dag kan inte förbättra nöd-
vändiga lokala erbjudanden om god skola, vård och omsorg och annan social
service för medborgarna – snarare tvärtom. De två utvecklingslinjerna går
tvärs emot varandra. En bättre makroekonomi dränerar möjligheterna till en
fruktbar mikroekonomi.
- "kassalådan" där staten eller andra överordnade organ samlar pengar på hög
för att dela ut till medborgarna är en olämplig bild av hur sambandet mellan
makro och mikro i realiteten ser ut. Denna bild missgynnar deltagarna i den
reala ekonomin på bekostnad av deltagarna i den finansiella. Detta medför en
osynlig och obeveklig förskjutning av makt från gräsrotterna till toppen.
- antalet arbetade och betalda timmar har inte ökat nämnvärt under 1900-talet.
Med tanke på den förskjutning som skett mellan produktion av varor och

produktion av tjänster så har den reala ekonomi som bygger på det gamla industrisamhällets förhållanden kraftigt minskat. Däremot har arbete byggt på tjänster kraftigt ökat. Detta får ekonomiska konsekvenser för den reala ekonomin eftersom möjligheterna att få ut mer per arbetad timme när det gäller tjänster är betydligt mer begränsade än när det gäller varor.

- övergången till det postindustriella samhället innebär också en kraftig förskjutning av arbetade timmar mot det som Ingelstam kallade den ”blå och vita” sektorn – det vill säga sådant som är av betydelse för den lokala ekonomin och de enskilda hushållens välbefinnande. Med tanke på att den ekonomi som dessa sektorer styrs av är en slags ”restpost” i den etablerade makroekonomiska diskussionen och i de finansiella rörelserna så är denna typ av insatser satta på undantag.¹
- överflyttningen av obetalt och ideellt arbete till betalt arbete medför att principer och regelsystem inom den reala ekonomin som är anpassat för utbyte och produktion av varor skall tillämpas på helt andra förhållanden. Detta begränsar möjligheterna att använda arbetsinsatserna effektivt och göra det möjligt för dem att utvecklas. De som engagerar sig i denna typ av aktiviteter utesluts också från det normala samarbete med andra aktörer (jfr Putnam) som är en viktig del av den reala ekonomin då de inte passar in i de nya institutionella förhållanden som skapats i skuggan av makroekonomin.
- löner och ersättningar tillhör den reala ekonomin. Förskjutningen mot en allt större betydelse för den finansiella ekonomin medför att denna del av ekonomin får allt mindre utrymme – främst beroende på att ersättningarna kräver större transaktionssummor. Begränsningen av ”pengar” för transaktionsekonomin innebär en ständig utjämning när det gäller ersättning för arbete. Om inget görs kommer vi på sikt att ingå i en proletarisering där våra löner kommer att utjämnas mot de fattiga länderna. Det vi kan se fram emot är att vara bäst på att vara fattiga.
- kapitalbegreppet blir meningslöst eftersom vi i dagens samhälle betraktar andra värden än materiella tillgångar som kapital exempelvis kunskap och det som kallas intellektuellt kapital. Det finns också undersökningar som visar förskjutningar i maktförhållanden genom tillgången till information och förmågan till symbolbearbetning. Obalansen mellan maktcentra skapar intressekonflikter och motsättningar som dränerar den makroekonomiska produktiviteten.

---

¹ Ingelstam kallar Gul sektor är den ekonomi och det arbete som kan hänföras till näringslivet. Blå sektor är den ekonomi och det arbete som kan hänföras till offentliga verksamheter – exempelvis vård, skola och omsorg. Vit sektor är den ekonomi och det arbete som kan hänföras till självorganiserat och ideellt arbete. Som en ytterligare post tillkommer så kallat självorganiserat och obetalt arbete – exempelvis vård av anhöriga som är av stor betydelse för välfärden.

- penningtillgången och penningpolitik bygger på att tillgångar och kapital kan knytas till materiella förhållanden. Dessa är i sin tur knutna till produkter, varor och fasta installationer. I den reala ekonomin så som den utvecklats blir emellertid människor allt dyrare och varor och industriella tjänster grundade i avancerad teknik allt billigare. För att hantera denna förskjutning borde således penningmängden för transaktioner i samhället ökas utöver vad som är tillrädligt enligt traditionell ekonomi. Det saknas helt enkelt pengar i systemet och det finns inte tillräckligt med projekt att investera dem i. Därför förskjuts aktivitetsmönstret från människoknutna utbytesaktiviteter till automatiserade och självorganiserade aktiviteter – jfr IKEA
- det sker också en ständig utstötning av serviceverksamheter av betydelse för människor från det vi kallar marknad. Dessa lönar sig helt enkelt inte så som de ekonomiska kalkylerna görs. Vi avvecklar offentliga åtaganden eftersom de med den typ av ekonomiska analyser man i dag gör ”kostar för mycket”.
- Efter en våg av socialisering som var en rimlig hantering av maktförhållandena i industrisamhället har vi nu fått en våg av privatisering. Många hävdar att denna minskar möjligheterna till politisk/demokratiskt inflytande över utvecklingen, men det handlar nog mer om formerna för denna. En återgång till socialisering är emellertid inte möjlig eftersom ekonomin inte längre är densamma som då. Ingendera formen har dock stor realekonomisk betydelse trots att diskussionerna upptar en stor del av det politiska intresset.

Det sociala kapitalet

En viktig fråga för allt gemensamt beslutsfattande och sociala analyser är hur välstånd i ett samhälle skulle kunna beskrivas. Ingelstam hänvisade till en undersökning av den engelska ekonomen Richard Layard som försökt precisera vilka faktorer som människor normalt beskrev som ett kriterium för sitt ”välmående”. Det handlar således inte om ekonomiska förutsättningar utan snarare om vilka faktiska fysiska förhållanden människor i allmänhet knyter till sitt och andras välmående.

Layard beskriver följande faktorer som viktiga

- Samhörighet med sin familj, släkt och vänner
- Finansiell handlingsfrihet i meningen att kunna bygga sin egen tillvaro
- Arbete som bidrar till samhällets utveckling och uppfattas vara av värde
- Hälsa
- Personlig frihet
- Leva i enlighet med existentiella värden

Ett tillägg som inte riktigt passar in i listan är en upptäckt som Layard gjorde så att säga vid "sidan om" – nämligen att människor *inte tycker om att bli jämförda*. Ett samhälle där man ständigt jämförs med varandra är således mindre tilltalande än ett där man blir accepterad som man är.

Dessa faktorer återkommer hos de flesta traditionella välfärdsforskare och tycks vara knutna till individens *egen aktivitet* och möjlighet att ta sig en plats i samhället. Ekonomiska resonemang och samhällsplanering är emellertid i hög grad inriktad på att fånga och tillfredsställa människors *behov*. Behovsresonemangen antyder en passiv person medan ovanstående faktorer snarare pekar mot sådant som är av betydelse för en aktör. Man söker finna ekonomiska former som gör människan "nöjd" snarare än att stödja frihet och lust.

Det är inom ramen för en sådan tankefigur som Ingelstam pekar på den amerikanske forskaren Robert Putnams arbete med *socialt kapital*. Putnam har med olika undersökningar kunnat visa att det sociala kapitalet – det vill säga den samhörighet som kan växa fram i en bygd genom föreningsliv och andra sociala aktiviteter – har stor betydelse för utvecklandet av ovanstående värden.

Många – inklusive Putnam – påstår att detta sociala kapital också har betydelse för den reala ekonomin. Detta är tveksamt eftersom transaktionerna i den reala ekonomin inte genomförs – eller tillåts genomföras – på ett sätt som gynnar eller stödjer det sociala kapitalet – snarare tvärtom. Det är så människor vill ha det men det är inte åt detta håll som utvecklingen går. Det är sannolikt så diskussionen om "girighet" är en konsekvens av att de spelregler som etablerats för både makro- och mikroekonomin begränsar och urholkar det sociala kapitalet.

Den finansiella frågan

Ingelstams redogörelse förklarar således varför det finns ett omfattande missnöje med de villkor som man lever under i landsbygd och i glesbygd. Utvecklingen går åt fel håll. En lösning på detta som många förordar tycks då vara att starta allt fler mindre företag och att finansiera lokala initiativ (skapa entreprenörer) och därmed så att säga kompensera för de nackdelar som utvecklingen medfört.

Problemet som vi ser med dessa ansatser är att de fortfarande knyter an till det gängse makroekonomiska tänkandet och gör sig beroende av den struktur som de egentligen borde frigöra sig från och som måste förändras. Det är också enligt vår uppfattning osannolikt att en bättre samverkan mellan företag, kommun, föreningsliv och enskilda eller olika bygderörelser skulle kunna bryta den starka trend som Ingelstam illustrerade. Sådana lösningar är förstås inte oväsentliga men det är inte steg mot målet.

En viktig observation av förhållandet mellan makro- och mikroekonomin är att utvecklingen går mot att institutioner som kommunen och staten får allt mindre politisk

betydelse. De tunga politiska enheterna som kommer att avgöra utvecklingen är istället bygden (närsamhället), regionen och EU.

Problemet med denna skiktning är, som vi ser dem, den tanke som är förknippad med "kassalådan". Denna ser styrning som en fråga om att slussa pengar vertikalt i systemet för att förverkliga olika politiska mål i stället för att se utvecklingen i den reala ekonomin – de horisontella transaktionerna – som ett sätt att förändra och påverka människors livsvillkor. Om transaktionsekonomin skall bli mer produktiv och växa är denna föråldrade ansvarsuppdelning till nackdel för allas vår välfärd.

Denna blogg kan laddas ner som pdf här:

<https://menvart.se/Filerpdf/2013-bloggar/Ingelstam2.pdf>